

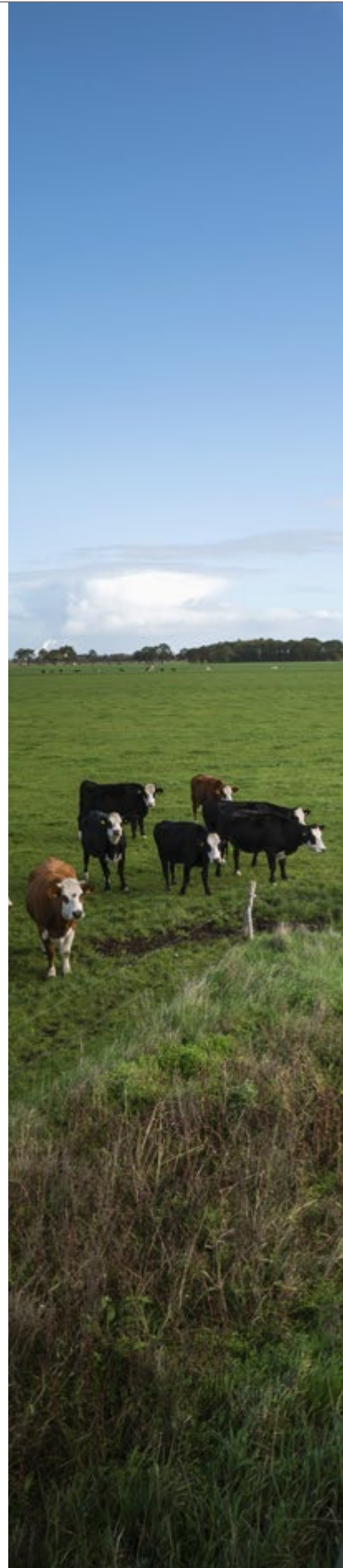
Samen de kringlopen sluiten

Het ministerie van Landbouw heeft geen blauwdruk voor de zo gewenste kringlooplandbouw. Die moet vorm krijgen in een lappendeken van initiatieven waarin boeren, buitenlui en wetenschappers samenwerken. De eerste contouren tekenen zich af.

TEKST ALBERT SIKKEMA FOTOGRAFIE REYER BOXEM

Maurits Tepper, samen met zijn vrouw Jessica eigenaar van boerderij Eytemaheert, is druk met het bouwen van een skybox. Morgen komen er bobo's uit Wageningen en van het landbouwministerie langs en Tepper timmert nog gauw even een verhoogde tribune met uitzicht op de Groninger blaarkoppen in zijn stal. Het bezoek komt praten over een onderzoeksprogramma op dit kersverse proefbedrijf van Wageningen University & Research. We zijn in Leutingewolde, in het noordelijke puntje van de provincie Drenthe. Eytemaheert grenst aan de Onlanden, een Natura 2000-gebied. Een kwetsbare omgeving, kijkend naar de stikstofproblematiek, maar Tepper schiet niet in de stress. Zijn bedrijf moet juist een showcase worden van een veebedrijf met een gesloten mest- en stikstofkringloop.

Eytemaheert heeft 150 Groninger blaarkoppen voor de vleesproductie. Ze verkopen het vlees via een webwinkel direct aan consumenten. De koeien krijgen een rantsoen van louter gras; er komt geen voer en mest van buiten het bedrijf. Wel verwerkt het bedrijf maaisel uit het naastgelegen natuurgebied tot de meststof bokashi. 'Met stikstofrijk maaisel uit het natuurgebied vullen we het nutriëntenverlies aan, dat via het gras is opgenomen door de koeien', zegt Tepper. Hij wil graag nader onderzoek naar bokashi, een mengsel van maaisel, kalk, klei en micro-organismen die de celstructuur van het hooi afbreken. 'We willen met Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten kijken hoe je deze bokashi ook bij andere boeren kunt inzetten. Dat kan nu niet, want als je er meer dan vijf kilometer mee rijdt, valt bokashi onder de Afvalstoffenwet en moeten boeren het

‘De koeien krijgen louter gras;
er komt geen voer van buiten’

Maurits en Jessica Tepper
van boerderij Eytemaheert in Drenthe.

opvoeren in de mestboekhouding.’ Dat onderzoek gaat er vermoedelijk komen, want Eytemaheert is sinds afgelopen zomer een onderzoeksboerderij van Wageningen voor natuur-inclusieve kringlooplandbouw. Martin Scholten, directeur van de Wageningse Animal Sciences Group, wil nieuwe kansen voor kringlooplandbouw in de praktijk verkennen, vertelt hij op de website van Eytemaheert. Tepper en zijn vrouw blijven eigenaar van de boerderij. Zij willen graag dat de stikstofkringloop wordt doorgemeten door Wageningse onderzoekers. Ook gaan zij de blaarkoppen melken, zodat die zogenoemde ‘dubbeldoelkoeien’ worden, vlees- en melkkoe ineen.

PAST BIJ NATURA 2000

Tepper denkt dat ze zo’n vijfduizend liter melk per jaar geven – de helft van de gangbare productie. Daarmee wil hij onder meer kaas maken. Wageningen zou deze bedrijfsstijl met dubbeldoelkoeien ook kunnen onderzoeken. ‘Dit bedrijfsconcept is goed toe te passen rond Natura 2000-gebieden’, denkt Tepper. Hij vermoedt dat zijn bedrijf weinig ammoniak produceert, want hij importeert geen stikstof in de vorm van krachtvoer en kunstmest en voert met de bokashi juist stikstof af uit het natuurgebied. Bovendien lopen de koeien vooral buiten, waardoor de mest en urine van de koeien niet vermengd raken en er geen ammoniak ontstaat. Ook denkt hij na over de manier waarop hij de biodiversiteit op het land kan vergroten met gras-klavermengsels en houtwallen die hazelnoten leveren, zodat hij zowel natuur als voedsel produceert. Morgen komen de vertegenwoordigers van het ministerie en WUR met hem overleggen over een onderzoeksprogramma op de boerderij, om na te gaan welk effect zijn landbouwsysteem heeft op biodiversiteit en bodemleven en welk effect de bokashi heeft in zijn stikstofkringloop. Tepper: ‘We moeten gaan meten en met elkaar vaststellen of het wat is.’ >

Hans Bergsma, directeur van gebiedscoöperatie Westerkwartier in Groningen

‘De boeren kijken samen hoe ze elkaars reststromen kunnen benutten’

Hans Bergsma, directeur van de gebiedscoöperatie Westerkwartier, zit in een kantoorgebouw in Noordhorn met vier rechtenstudenten van de Hanzehogeschool in Groningen gebogen over een folder. Daarin staan de hoofdpunten beschreven van The Food Factory, een nieuw te bouwen voedsel-fabriek. Op de linkerflap staan de voedselverannciers: veehouders, akkerbouwers en tuinders uit de regio. Op de rechterflap de afnemers: ziekenhuizen, zorginstellingen, scholen en restaurants in Groningen. Daartussen staat de fabriek, die dieren gaat slachten, voedsel gaat verwerken en maaltijden gaat maken. Een regionale voedselketen is in de maak.

De rechtenstudenten moeten bedenken hoe de deelnemers aan The Food Factory het intellectueel eigendom regelen. De investeerders in de fabriek, waaronder de gebiedscoöperatie, een projectontwikkelaar en verwerkers van voedsel en reststromen,

brengeu proceskennis en patenten in. De rechtenstudenten mogen bedenken hoe die gewaardeerd moeten worden.

De gebiedscoöperatie in het Westerkwartier werd eind 2013 opgericht door de agrarische natuurvereniging van zo'n vijfhonderd boeren, Staatsbosbeheer en de mbo-school Terra Groningen. Inmiddels zijn ook Rabobank en

een energiecoöperatie aangesloten, zegt Bergsma, directeur van de gebiedscoöperatie. Die zoekt naar nieuwe verdienmodellen voor de boeren in het Westerkwartier. Bergsma denkt dat de Food Factory de boeren een 10 tot 20 procent hogere prijs kan bieden, te beginnen met 50 tot 75 boeren die voedsel gaan leveren aan ziekenhuizen en zorgaanbieders in Groningen. De vergunningen voor de bouw van de fabriek, die nabij Leek moet komen, zijn inmiddels rond. De boeren in het Westerkwartier zijn gangbare boeren die alternatieven zoeken voor het export-verdienmodel, zegt Bergsma. ‘Daarbij willen we ook de relatie tussen de boeren en de dorpen weer herstellen. Daarin past een regionale voedselketen die transparant is, zodat de consumenten in Groningen weten waar hun voedsel vandaan komt.’

WAGENINGSE SPECIALISTEN

Als de regionale voedselketen er is, wil Bergsma graag met Wageningen de circulaire landbouw verder vormgeven. ‘Binnen de gebiedscoöperatie praten veehouders, akkerbouwers en tuinders nu met elkaar en kijken ze bijvoorbeeld hoe ze elkaars reststromen kunnen benutten. Daarbij hebben ze te maken met de CO₂- en stikstofproblematiek. Ik hoop van Wageningse specialisten te horen hoe ze het klimaat en de natuur het beste kunnen ontzien.’

Bergsma wil daarvoor onder meer samenwerken met het Fjildlab in het naburige Buitenpost, waar de vereniging Noardlike Fryske Walden met Wageningen samenwerkt aan kringlooplandbouw.

Albert van der Ploeg heeft een klein bedrijf met vleesvee en schapen in het noordoosten

KRINGLOOPLANDBOUW, HOE ZAT HET OOK ALWEER?

Het kabinet wil dat de agrarische sector in Nederland in 2030 een omslag heeft gemaakt naar een landbouw die in de eerste plaats bijdraagt aan het sluiten van kringlopen, het terugdringen van emissies en het verminderen van verspilling van biomassa in het voedselsysteem.

Daarnaast moet de kringlooplandbouw de sociaaleconomische positie van de agrarische ondernemer in de keten versterken, evenals de aantrekkelijkheid en vitaliteit van het platteland. Het moet ook winst opleveren voor de natuur, het dierenwelzijn verbeteren en de relatie tussen boer en burger versterken.

van Friesland, maar vandaag zit hij te vergaderen in het Fjildlab, de innovatiewerkplaats voor kringlooplandbouw in Noordoost-Friesland. Van der Ploeg, Wageningse alumnus, is trekker van deze werkplaats en voorzitter van de vereniging Noardlike Fryske Walden. Zo'n achthonderd boeren en particulieren werken daarin samen aan agrarisch natuurbeheer en landschapsherstel in dit karakteristieke coulissenlandschap.

HOUTSINGELS

De boeren willen een kleinschalig landschap met houtsingels, weidevogels en biodiversiteit beheren, zegt Van der Ploeg. De innovatiewerkplaats heeft acht kenniskringen, waarin de boeren kennis uitwisselen over bijvoorbeeld het gebruik van meststoffen en duurzaam bodembeheer.

Wageningen is sterk betrokken bij dit Fjildlab. Onderzoeker Durk Durksz is er projectleider en Ingrid van Huizen, jarenlang directeur van de vereniging Fryske Walden, is tegenwoordig in Wageningen programma-manager circulaire landbouw Noord-Nederland. In die functie koppelt zij vragen uit het gebied aan Wageningse onderzoekers. Niet alleen in Friesland, voegt

ze toe. 'We willen ook naar antwoorden zoeken met Eytemaheert en gebiedscoöperatie Westerkwartier.'

Van Huizen: 'Ons uitgangspunt voor de circulaire landbouw is de visie van de Wageningse hoogleraar Imke de Boer. Die wil dat we plantaardig voedsel alleen gebruiken voor humane consumptie en de veehouderij baseren op grasland en reststromen. De boeren in deze regio zijn al jaren met kringlooplandbouw bezig. In de kenniskringen van Fjildlab bekijken we aan welk onderzoek deze boeren behoefte hebben. Daar willen wij de wetenschappelijke kennis voor inbrengen. Zo hebben we nu een project ingediend om menselijke feces te

benutten in de agrarische kringlopen.'

Van der Ploeg wil inzetten op een landbouwtransitie. 'Het landbouwsysteem sluit niet meer aan op wat er wordt gevraagd vanuit de maatschappij', zegt hij, doelend op de stikstof- en mestproblematiek en de afname van insecten en weidevogels. 'We zoeken naar systeemveranderingen.'

Net als Eytemaheert wil het Fjildlab de mest- en stikstofkringloop van melkveehouders in kaart brengen en proeven doen met de meststoffen bokashi en rioolslib. Voorts wil Van der Ploeg een sluitende mestkringloop tussen veehouders en akkerbouwers organiseren en de reststromen van aardappel- en bietentelers in de regio benutten.

NATUURVRIENDELIJK

Voor het natuurbeheer vertrouwt Van der Ploeg op de experimenteeruimte in het Europese landbouwbeleid. Boeren kunnen vergoedingen krijgen voor natuurvriendelijke akkerranden en de aanleg van houtwallen. Hij verwacht dat Wageningen hiervoor kennis aandraagt op het gebied van biodiversiteit en landschap.

Bij dat ecologische landschapsbeheer hoort ook een verdienmodel, vervolgt Van der Ploeg. 'Als je goedkoop voedsel wilt, krijg je het eentonige landschap dat daar bij hoort, arm aan biodiversiteit. Als je weidevogels, insecten en een rijk bodemleven wilt, moet je daar als boer wat voor doen. En dus moet de overheid de boeren daarvoor vergoeden. Dat is niets bijzonders, want ook Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten krijgen geld van de overheid voor natuurbeheer – zij zitten in hetzelfde schuitje als de boeren.' ■

www.wur.nl/kringlooplandbouw

Albert van der Ploeg, trekker van innovatiewerkplaats Fjildlab in Noordoost-Friesland.

